

УДК 811.112.2'342:81'27: 316.343.655

Корягіна А. Ю.

АННОЛЕКТ СЛУЖБОВЦІВ НІМЕЧЧИНИ У ФОНОСТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Стаття присвячена питанню вживання варіантів фонологічних змінних голосних та приголосних у мовленні представників молодшої та старшої груп службовців у ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування. Метою роботи є вивчення фоностилїстичної варіативності сегментного складу вимови службовців Німеччини у віковому аспекті.

Ключові слова: аннолект, мовлення, ситуація спілкування, службовець.

Корягина А. Ю. Аннолект служащих Германии в фоностилїстическом разрезе. – Стаття.

Статья посвящена вопросу использования вариантов фонологических переменных гласных и согласных в речи представителей младшей и старшей групп служащих в ситуациях официального и неофициального общения. Целью работы является изучение фоностилїстической вариативности сегментного состава произношения служащих Германии в возрастном аспекте.

Ключевые слова: аннолект, речь, ситуация общения, служащий.

Koryagina A. Yu. Annolect of German officials in a phonostylistic aspect. – Article.

This article is devoted to the question about usage of phonological variables' variants of vowels and consonants in speech of younger and elder groups of official in situations of formal and non-formal communication. The aim of the report is to study phonostylistic variation of segmental structure of German officials' pronunciation in age-specific aspect.

Key words: annolect, speech, communicative situation, official.

Мовлення, на протипагу мови, не є абстрактним кодом. Властива йому варіативність, яка є об'єктивною іманентною ознакою мовної системи, відображає безліч характеристик того, хто говорить. До основних екстралінгвістичних чинників, які впливають на вибір мовцем того чи іншого варіанту, належать стать, вік, освіта, професія, соціальний стан та інші. Визначення залежності цих факторів та обраних мовцем мовних засобів є надзвичайно важливим для розуміння змісту процесу спілкування.

Соціально зумовлені мовленнєві характеристики комунікантів проявляються насамперед на фонетичному рівні. Тому дослідження вимови певної соціальної групи, а саме визначення комплексу особливостей реалізацій сегментного складу, дає підстави стверджувати про використання цієї спільнотою властивого їй соціолекту.

Сучасні дослідження варіативності мовлення певної соціальної групи дали численні матеріали для характеристики соціолектів (Т.І. Єрофеева, В.П. Коровушкін, Д.А. Петренко, Р.К. Потапова, Г. Шьонфельд) та продемонстрували залежність вимови від статі та віку мовців (У. Амонн, Л.С. Бор, Е.Ш. Ісаєв, А.Д. Петренко, С.Є. Перепечкіна, Л.І. Прокопова) [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 12; 13]. Проте недослідженим залишається питання вимовної варіативності соціолекту службовців як виокремленої за освітнім критерієм групи у віковому аспекті.

Метою цієї розвідки є дослідження фоностилїстичної варіативності сегментного складу вимови службовців Німеччини у віковому аспекті. Для її досягнення потрібно вирішити такі завдання: здійснити експериментально-фонетичний аналіз створеної із записаних у різних ситуаціях спілкування зразків мовлення службовців фонетичної бази даних; виявити фоностилїстичну варіативність у реалізації сегментного складу мовлення

інформантів; здійснити порівняльне дослідження фонологічних змінних (далі – ФЗ) для виявлення вікомаркованих варіантів у мовленні службовців.

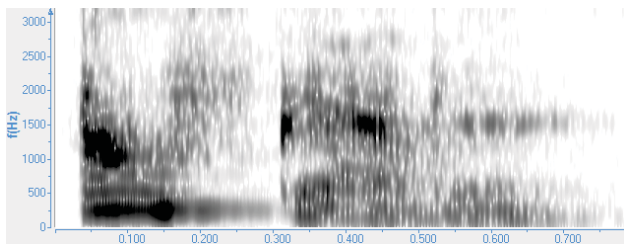
Матеріалом дослідження стали аудіозаписи мовлення службовців, які народилися та проживають на території Німеччини й для яких німецька мова є рідною.

Актуальність дослідження визначена, по-перше, підвищеним інтересом мовознавців до питання фоностилїстичної варіативності задля пошуку джерел звукових змін, а по-друге, розкриттям таких питань: відображення соціальних характеристик мовця (вік, рід професійної діяльності) в обраному ним вимовному стилі, залежність мовної поведінки від рівня офіційності комунікативної ситуації.

Для отримання точних даних про вимовну варіативність мовлення певної спільноти комунікантів її слід вивчати в фоностилїстичному аспекті, зміст якого полягає в аналізі аудіоматеріалів, які були отримані шляхом запису в стилїстично маркованих комунікативних ситуаціях, що різняться ступенем офіційності.

Кожна мовна особистість обирає свою індивідуальну мову, що формується протягом всього життя. Ідіолект видозмінюється з роками, і на позначення окремих форм індивідуальних діалектів у різні періоди життя мовців використовують термін *аннолект* [11, 9], який був введений у теорію соціолінгвістики германістом А.Д. Петренком [7].

Вік є одним із основних екстралінгвістичних факторів, який визначає не лише соціальну роль мовця, але й характер його комунікативної поведінки. Дослідивши аннолект службовців, була встановлена пряма залежність вікового покоління та варіанта вимови: із віком мовлення стає більш коректним. Така тенденція скоріш за все свідчить про те, що люди старшої генерації надають перевагу, особливо в ситуації офіційного спілкуван-

[a u f ' g a : b ə]

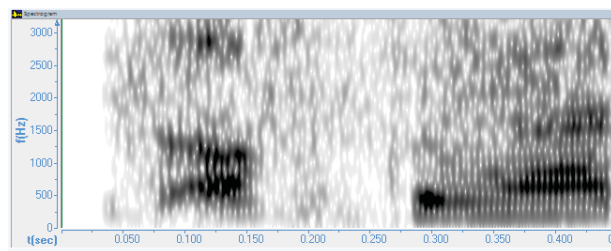
Рис. 1. Спектрограма слова «Aufgabe»

ня (далі – ОС), традиційності у виборі вимовних форм. Внаслідок отриманого мовного досвіду у вигляді освіти, соціальних норм та контактів нормативний варіант вважається більш престижним у цій віковій групі. І хоча в мовленні інформантів старшого покоління в ситуації невимушеного/неофіційного (далі – НС) наявні й достатньо поширені розмовні форми, їхнє мовлення є більш консервативним, порівняно з мовленням молодших службовців, які більш лояльно ставляться до відхилення від правил кодифікованої норми.

Фоностилістична варіативність мовлення найкраще проявляється в контексті спонтанності та непередбачуваності мовлення, тобто в ситуації невимушеного спілкування. Дослідивши реалізацію голосних та приголосних у мовленні службовців різного покоління, був встановлений ряд кількісних та якісних варіантів ФЗ.

У системі голосних напрям змін характеризувався централізацією звуків у мовленні представників обох груп. Для вимови різних звуків витрачається різна кількість зусиль, для економії яких мовці використовують редукцію. Службовці старшого та молодшого покоління витрачають різну кількість зусиль для реалізації того чи іншого звука. Ці відмінності особливо помітні у вимові голосних у слабкій позиції за невимушеної комунікації. Вікомаркованими в ситуаціях ОС та НС виявилися не самі варіанти реалізації фонологічних змінних, а їхні кількісні характеристики. Наприклад, кількісна та якісна редукція довгих голосних [o:], [u:], [e:] (*obwohl* [Op'vOI], *schon* [ΣOn], *dem* [dɛm], *zu* [tsə]) у ситуації ОС у мовленні інформантів молодшого покоління була зафіксована в два рази частіше, ніж у зразках мовлення старших службовців. Характерною ознакою вимови молодшої групи в ситуації НС стала стрімка заміна голосних у слабких позиціях редукованим варіантом [ə] та нуль-реалізацією (редукція III–IV ступенів), у той час коли службовці старшого покоління надавали перевагу варіантам I–II ступенів редукції.

Проаналізувавши варіанти реалізації дифтонгів у мовленні поділених за віковим принципом службовців, було встановлено, що випадки редукції компонентів дифтонгів [au], [Oy] були зареєстровані лише в мовленні інформантів молодшого покоління. Фонологічні змінні цих дифтонгів ([Oa], [Oy] та [Oi]) в обстановці офіційної комунікації

[f ' k h ə t]

Рис. 2. Спектрограма слова «aufgehört»

не використовувалися представниками старшого покоління, і кількісні характеристики таких змін у їхньому мовленні становили 0%. А середній показник реалізації варіантів дифтонгів [Oa], [Oy] та [Oi] службовцями молодшої групи становив 5%.

Для перевірки даних адитивного та аудиторського аналізів був застосований електро-акустичний аналіз. Обробка записів комунікативних ситуацій здійснювалася за допомогою програми комп'ютерної обробки звукового сигналу для Windows XP – Speech Analyzer 3.0.1., у результаті чого зразки мовлення інформантів були відображені на осцилограмах та спектрограмах. Такий підхід дозволяє перетворити звукові коливання в електричні, потім за допомогою програми комп'ютерної обробки тексту – у цифрові, а також отримати візуальне зображення певного відрізка мовлення. Окрім амплітудних коливань на осцилограмі показані часові характеристики звука, а на спектрограмі – частотні (Гц) [2, 94].

На рисунках 1, 2 зображені спектрограми слів «Aufgabe» (Рис. 1) та «aufgehört» (Рис. 2)? вимовлені в ситуації офіційного спілкування інформантами старшого та молодшого покоління відповідно.

Зі спектрограм видно, що службовець старшого покоління вимовляє слово згідно з кодифкованою вимовною норми, а представник молодшого покоління використовує варіант [O] дифтонга [au] (редукція першого та елізія другого компонента).

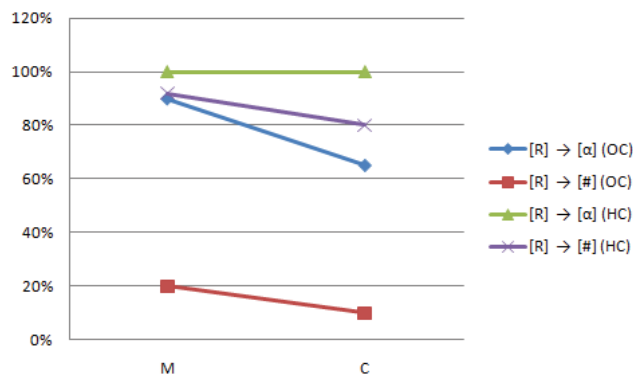

Рис. 3. Варіанти реалізації ФЗ [R] у ситуаціях ОС та НС інформантами молодшого (М) та старшого (С) поколінь

Досліджуючи аннолект службовців у ситуаціях ОС та НС у системі консонантизму, вікомаркова-

ними виявилися такі варіанти ФЗ [R], як [α] та [#]. Кількісні характеристики цих варіантів, які представлені на рисунку 3, вказують на те, що представники молодшого покоління схильні частіше використовувати варіанти ФЗ [R], ніж представники старшого покоління, за винятком варіанту [α], який використовувався всіма інформантами в обстановці неофіційного спілкування.

Що стосується різниці показників вживання варіантів ФЗ інших приголосних у мовленні інформантів обох груп, то можна сміливо стверджувати про те, що варіативність цих звуків не є аннолектнозалежною.

Середні показники вживання позанормативних вікомаркованих варіантів у мовленні інформантів молодшої та старшої груп у ситуації ОС та НС наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Ситуація спілкування	Інформанти	
	М	С
ОС	16%	10%
НС	50%	42%

Визначивши фоностилістичні особливості мовлення службовців молодшого та старшого поколінь, можна дати характеристику мовленню кожної групи.

Мовлення інформантів старшого покоління в обох ситуаціях спілкування характеризувалося невеликими кількісними показниками реалізацій фонологічних варіантів. Службовці старшої групи є традиційними у виборі вимовних форм, тобто надають перевагу вимовній нормі. Інформанти старшого покоління використовують у НС більшу кількість варіантів діалектного походження (ich [iO], gut [j v t], ist [e s (t)]). І хоча такі дані не можуть слугувати результатами соціофонетичної варіативності мовлення службовців, вони підтверджують факт фоностилістичної залежності варіантів мовлення від вікового чинника.

Мовлення представників молодшого покоління характеризується високим рівнем варіативності фонологічних змін. Навіть у ситуації ОС представники цієї групи дозволяють собі використання розмовних варіантів. У контексті НС їхнє мовлення насичене численними кількісними та якісними змінами сегментного складу. Це свідчить про те, що новаторами вимовних змін є представники молодшої групи.

Таким чином, у ході дослідження була виявлена залежність фонетичних явищ (реалізації фоностилістичних змінних) не лише від ситуативного (параметрів комунікативної ситуації), а також від вікового фактору.

Література

1. Бор Л.С. Произносительные особенности русского варианта немецкого языка / Л.С. Бор // Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм. – О. : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2012. – С. 50–54.
2. Горбачевский А.А. Теория языка. Вводный курс : [учебное пособие] / А.А. Горбачевский. – М. : Флинта ; Наука, 2011. – 280 с.
3. Ерофеева Т.И. Социолект как инструмент описания языковой ситуации региона / Т.И. Ерофеева // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – 2010. – Вып. 1(7). – С. 21–25.
4. Исаев Е.Ш. Тенденції розвитку вимови старшокласників Німеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Е.Ш. Исаев ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К. : Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 1999. – 19 с.
5. Коровушкин В.П. Теоретические основы контрастивной социолектологии : [монография] / В.П.Коровушкин. – Череповец : ГОУ ВПО ЧГУ, 2009. – 246 с.
6. Перепечкіна С.Є. Фоностилістична варіативність мовлення викладачів Німеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С.Є. Перепечкіна ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К. : Видавництво КНУ імені Тараса Шевченка, 2006. – 33 с.
7. Петренко А.Д. Актуальные проблемы социальной стратификации языка / А.Д. Петренко // Актуальные проблемы языковой вариативности в аспекте мировой интеграции и глобализации : [коллективная монография] / А.Д. Петренко, Д.М. Храбскова, Д.А. Петренко, Э.Ш. Исаев. – Симферополь : Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского, 2011. – С. 9–52.
8. Петренко Д.О. Соціофонетична варіативність вимови політичних діячів Німеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Д.О. Петренко ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 20 с.
9. Потапова Р.К. Сексолект как составляющая экспертной фоноскопии в криминалистике / Р.К. Потапова // Гендер как интрига познания : сб. статей / сост. А.В. Кирилина. – М. : Рудомино, 2000. – С. 137–150.
10. Прокопова Л.І. Соціолект школярів і німецька літературна вимова / Л.І. Прокопова // Мови європейського культурного ареалу: розвиток і взаємодія / під ред. О.І. Чередниченка. – К. : Довіра, 1995. – С. 163–168.
11. Ставицька Л.О. Про термін ідіолект / Л.О. Ставицька // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 3–17.
12. Ammon U. Sprache – Nation und die Plurinationalität des Deutschen / U. Ammon // Nation und Sprache: die Diskussion ihrer geschichte und Gegenwart / hrgs. von A. Gardt. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2000. – 247 s.
13. Schönfeld H. Sprache und Sprachvariation in der Stadt / H. Schönfeld // Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte. – Berlin, 1989. – 197 s.